

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Edukacja i struktura społeczna*

Edukacja jest źródłem zmiany społecznej czy jedynie instrumentem reprodukcji społeczno-kulturowej? Czy w działaniach edukacyjnych należy dążyć do wyrównywania szans uczniów z różnych środowisk czy raczej skupić się na wspieraniu rozwoju najzdolniejszych? Jak zaradzić kryzysowi polskiej oświaty? To tylko niektóre pytania stawiane podczas Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej: „Edukacja i struktura społeczna”, zorganizowanej przez prof. UAM dr hab. Agnieszkę Gromkowską-Melosik, prof. UAM dra hab. Tomasza Gmerka oraz dra Michała Klichowskiego w dniach 28-29 kwietnia 2012 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Celem konferencji było stworzenie interdyscyplinarnej płaszczyzny do dyskusji dla osób reprezentujących różne podejścia względem relacji pomiędzy edukacją a strukturą społeczną. W debacie uczestniczyli profesorowie i doktorzy nauk humanistycznych z całej Polski.

Dwudniowa konferencja, odbywająca się w sali Rady Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu, została podzielona na VII sesji plenarnych, z których każdą kończyła ożywiona dyskusja. Pierwszego dnia dr hab. Agnieszka Gromkowska-Melosik dokonała merytorycznego wprowadzenia do dyskusji na temat problemu: Edukacja i struktura społeczna. W swoim wystąpieniu dokonała przeglądu szeregu teoretycznych koncepcji odnośnie relacji między tymi dwoma kategoriami, a następnie udanej próby przełożenia ich na rzeczywistość społeczno-kulturową. Skoncentrowała swoją uwagę zarówno na głównych, występujących współcześnie, tendencjach (problem ruchliwości społeczno-kulturowej), jak również różnego typu paradoksach (np. w odniesieniu do sytuacji imigrantów w Szwecji).

Konferencję otworzył Dziekan WSE prof. dr hab. Zbyszko Melosik. Pierwszy referat, zatytułowany „Redystrybucja, kompetencje i uznanie. Edukacja jako czynnik regulacji struktury społecznej” wygłosił prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński, który analizując związek edukacji i struktury społecznej, pytał o wolność i możliwości jednostki. Pan Profesor przytoczył dziesięć ludzkich zdolności, w rozwijaniu których każdy ma prawo do równości; przedstawił swoją interpretację teorii dystynkcji Pierra Bourdieu. Posłużył się biografiami „ludzi sukcesu” i „ludzi klęski”, by odpowiedzieć na pytanie, czy zaangażowanie w rozwój własny i społeczny zależy od poziomu szacunku każdego z nas dla samego siebie.

W kolejnym wystąpieniu prof. dr hab. Bogusław Śliwerski zwrócił uwagę na totalitarnostyczne tendencje nowoczesnego liberalizmu oraz makropolitykę nastawioną na finansowy zysk, która przyczyniła się do dramatycznego obniżenia poziomu kształcenia w polskich uczelniach wyższych. Jako alternatywę dla uczniów Pan Profesor przedstawił szkoły autorskie, w których upatruje szans na wprowadzenie nowej kultury uczenia się, opartej na sprawstwie, refleksji i współpracy.

Autor trzeciego referatu, prof. dr hab. Mirosław Szymański wykazał, że choć tempo upowszechniania kształcenia jest szansą dla edukacji, liczne zakłócenia w postaci m.in. politycznego populizmu i marketingowego traktowania edukacji oraz braku orientacji samych studentów, którzy korzystają z nieatrakcyjnych ofert edukacyjnych, sprawiają, że poziom segregacji społecznej w Polsce jest bardzo wysoki. Profesor Szymański zwrócił też uwagę na problem ubóstwa oraz wpływającą z niego nierówność w dostępie dzieci do edukacji. Jakkolwiek przyznał, że nierówności społeczne są nieodłącznym atrybutem społeczeństwa, dodał, że dzielą się one na sprawiedliwe i niesprawiedliwe. Niesprawiedliwym należy zapobiegać.

Pierwszą sesję plenarną zamknął swoim wystąpieniem prof. dr hab. Zbyszko Melosik, przybliżając zebranym problem nowych obsesji związanych z edukacją wyższą – „chorobę dyplomu” (za przykład posłużyli studenci japońscy) oraz amerykańską meritokrację, której głównym celem jest wyłowienie najlepszych. Choć egzemplifikacja przytaczana przez Pana Profesora nierzadko wywoływała wesołość wśród uczestników konferencji, należałoby ją raczej uznać za przestrozę. Profesor Melosik wykazał, że zjawisko przededukowania, które obserwujemy również w Polsce, jest ustrukturyzowane klasowo.

Podczas dyskusji prof. DSW dr hab. Mirosława Nowak-Dziemianowicz poddała gwałtownej krytyce instytucję szkoły, uznając ją za przestarzałą i opresyjną. Przedstawiła tezę, iż szkoła stała się jedynie rytuałem, a uczniowie uczą się poza jej murami, co może doprowadzić do zakwestionowania instytucji szkoły w obecnej postaci. Prof. dr hab. Jerzy Modrzewski poruszył poważny problem braku jednej uzgodnionej definicji edukacji jako takiej. Prof. dr hab. Ewa Solarczyk-Ambrozik stanęła w obronie instytucji szkoły, wskazując, że nie ma dla niej odpowiedniej alternatywy, a dr Maciej Bernasiewicz wskazał na adaptacyjną funkcję edukacji szkolnej.

Drugą sesję plenarną otworzyła prof. dr hab. Ewa Solarczyk-Ambrozik referatem o wpływie indywidualizacji ścieżki edukacyjnej na nierówności społeczne. Jako szansę dla wyjścia z edukacyjnego kryzysu przedstawiła programy Unii Europejskiej, nastawione na „rozwój inteligentny”. Wskazała wady i zalety bycia „społeczeństwem uczącym się”, a także wyraziła swoją obawę w związku z nowym zjawiskiem edukacyjnym, jakim są próby wprowadzenia walidacji edukacji nieformalnej i incydentalnej.

W kolejnym referacie prof. dr hab. Iwona Chrzanowska, zwracając uwagę na miejsce osób niepełnosprawnych w społecznej hierarchii oraz ich trudności edukacyjne, przedstawiła wyniki badań własnych, które wykazały, że szkoły integracyjne zaprzeczają swoim założeniom. Pani Profesor wykazała, że edukacja inkluzyjna, w swej obecnej postaci, niesie więcej zagrożeń niż szans dla uczniów z niepełnosprawnością.

Wystąpienie prof. UAM dr hab. Agnieszki Cybał-Michalskiej miało na celu przybliżenie zebranym koncepcji strukturyzacji autorstwa Anthony'ego Giddensa. Teoretycy struktury społecznej mają tendencję do pokazywania niepełnego jej obrazu, podczas gdy rzeczywistość społeczna ma naturę dualną. Struktura jest układem reguł działania, jednak również elementem dynamizującym działanie społeczne.

Sesję plenarną zamknęła prof. UAM dr hab. Agnieszka Gromkowska-Melosik referatem poświęconym związkowi dynamiki feminizacji i maskulinizacji oraz struktury społecznej, w której zwróciła uwagę na subtelne mechanizmy „sortowania” jednostek, przyjmujące coraz częściej postać wolnego wyboru. W dalszej części referatu Pani Profesor dokonała porównania japońskiego wariantu socjalizacji kobiet z wariantem zachodnim, konkludując, iż współczesnej kobiecie trudno odnaleźć się w proponowanych dla niej formach „kobiecości”.

Prof. dr hab. Zbyszko Melosik otworzył kolejną dyskusję pytaniem o przyczyny niechęci nauczycieli do uczenia dzieci z niepełnosprawnością, a dr hab. Agnieszka Gromkowska-Melosik zapytała, czy tworzenie szkół integracyjnych nie jest podyktowane czynnikiem ekonomicznym. Prof. dr hab. Iwona Chrzanowska odpowiedziała, że nauczyciele nie czują się kompetentni oraz że ideologicznie zakładanie szkół integracyjnych ma na celu przeciwdziałanie wykluczeniu osób niepełnosprawnych z życia społecznego, jednak w praktyce czynnik finansowy jest przyczyną wielu problemów edukacji inkluzyjnej. Druga część debaty, w którą włączyła się prof. UAM dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska, dotyczyła teorii Antoniego Giddensa. Następnie prof. DSW dr hab. Mirosława Nowak-Dziemianowicz wskazała, że badając problemy feminizacji czy maskulinizacji, posługujemy się stereotypowymi kategoriami i zapytała, czy nie należałoby się zastanowić nad przyjęciem nowych kategorii.

Wystąpienie prof. UAM dra hab. Wiesława Ambrozika, dotyczące współczesnej praktyki resocjalizacyjnej, otworzyło trzecią sesję plenarną. Pan Profesor zwrócił uwagę zebranych na fakt, że w poszukiwaniu przyczyn przestępczości często pomija się instytucję szkoły, co może być błędem. Idea szkół przywieziennych spotyka się z napiętnowaniem społecznym, podczas gdy skuteczna resocjalizacja powinna opierać się na pedagogice.

Kolejną prelegentką, prof. DSW dr hab. Mirosława Nowak-Dziemianowicz wskazała na potrzebę gruntownych, a nie jak to dotychczas miało miejsce – powierzchownych, zmian w polskiej edukacji. Należy ustanowić nowe kategorie, którym nie wymykałaby się współczesna rzeczywistość oraz przyjąć jedną wizję rozwoju społecznego i wpisać w nią edukację.

W kolejnym wystąpieniu prof. dr hab. Jerzy Modrzewski przestrzegał przed obecnością ideologii w badaniach poświęconych dziedzinie socjologii edukacji. Nie można jednoznacznie uznać, iż edukacja jest czynnikiem zmiany społecznej, choć z całą pewnością wpływa na strukturę społeczną pośrednio.

Prof. dr hab. Magdalena Piorunek przedstawiła problem inflacji dyplomów, której ofiarą padają głównie studenci kierunków humanistycznych. Przywołała raport, wskazujący na wysoki poziom przededukowania społeczeństwa, przy jednocześnie niskim poziomie wiedzy oraz tendencji przeceniania własnego poziomu kompetencji przez studentów.

W dyskusji prof. dr hab. Zbyszko Melosik zapytał, czy istnieją jeszcze studenci, którzy nie traktują studiów wyłącznie instrumentalnie. Prof. dr hab. Magdalena Piorunek odpowiedziała, że niewielka grupa studentów, którym zależy na własnym rozwoju i zdobywaniu wiedzy, nie jest zadowolona z proponowanej im oferty edukacyjnej.

W czwartej sesji plenarnej referaty wygłosiły dr hab. Joanna OstroUCH-Kamińska, dr Ewa Bielska oraz dr Iwona Chmura-Rutkowska. Wystąpienie dr hab. Joanny OstroUCH-Kamińskiej dotyczyło pedagogii sprawiedliwości w rodzinie oraz wagi uznania potrzeb partnera w relacjach małżeńskich. Dr Ewa Bielska w referacie zatytułowanym „Władza opresyjna i opór wobec niej” przedstawiła problem opresyjności władzy i możliwości oporu w wybranych perspektywach teoretycznych. Dr Iwona Chmura-Rutkowska zaprezentowała problem przemocy seksualnej wśród uczniów polskich gimnazjów. Dziewczynki i chłopcy poddawani są w szkole swoistemu „treningowi sprawności”, zgodnemu ze stereotypowo pojmowaną kobiecością i męskością. W efekcie, wiele form przemocy seksualnej jest w ich przekonaniu normą. Pani Doktor zwróciła uwagę na potrzebę prewencji pedagogicznej i psychologicznej w szkołach, której brak jest spowodowany marginalizowaniem oraz ideologizowaniem problemów nierówności, dyskryminacji i seksualności dzieci i młodzieży w Polsce.

W drugim dniu konferencji jako pierwszy referat wygłosił prof. UAM dr hab. Andrzej Ćwikliński, wyznaczając główne kierunki przemian edukacyjnych w Polsce, wskazując takie ważne idee, jak samoregulacja i elastyczność oraz wymieniacząc wady obecnego systemu. Prelegent zwrócił uwagę na konieczność zwiększenia roli edukacji w życiu społecznym.

W kolejnych referatach dr hab. Ewa Jarosz odniosła się do, powszechnego w Polsce, a jednak niedostrzeganego, problemu dyskryminacji i wykluczenia z życia społecznego dzieci. Dziecko jako obywatel, posiadający swoje prawa, jest zdolne do decydowania o swoich sprawach, mimo że jest pozbawiane tej możliwości. Postulaty o uznanie podmiotowości dziecka i dopuszczenie go do współdecydowania o sobie są w rzeczywistości społecznej najslabiej rozumiane i realizowane.

Prof. UZ dr hab. Inetta Nowosad przedstawiając wyniki Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (PISA), koordynowanego przez OECD, odniosła się do czterech strategii reform systemu oświaty w międzynarodowym porównaniu oraz analizy starych i nowych systemów szkolnych, wykazując, że należy przenieść miejsce zarządzania edukacją z centralnego na bardziej skuteczny.

W dyskusji prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński przywołał problem religii jako przedmiotu szkolnego. Zaznaczył, że należy zastąpić religię przedmiotem prowadzonym w duchu pluralizmu, ponieważ wyznanie religijne powinno być świadomym wyborem młodego człowieka. Długo debatowano również nad prawami dzieci w Polsce. W nawiązaniu do ostatniego wystąpienia sesji, prof. dr hab. Zbyszko Melosik wyraził swoje wątpliwości związane z Programem Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów, w którym nie bierze się pod uwagę czynników kulturowych, wpływających na zwyczajnie oraz wyniki edukacyjne uczniów w różnych krajach.

Kolejną sesję plenarną otworzył prof. UAM dr hab. Tomasz Gmerek referatem o edukacji i nierównościach społecznych w Rosji. Ukazał paradoksalnie silne rozwarstwienie społeczne w kraju postkomunistycznym, w którym umasowienie szkolnictwa wyższego idzie w parze z powstawaniem szkół elitarnych.

Prof. UAM dr hab. Sławomir Banaszak podał w wątpliwość wpływ edukacji na strukturę społeczną, wskazując na dziedziczenie statusu społecznego i brak elastyczności struktury społecznej w Polsce. Umasowienie edukacji prowadzi do inflacji dyplomów, co sprawia, że nie da się utrzymać tezy o prostej zależności między edukacją a strukturą społeczną.

W kolejnym wystąpieniu, zatytułowanym „Równość i różnica w edukacji. Zmiana dyskursu” prof. UAM dr hab. Eva Zamojska poruszyła ważny temat zmiany dyskursu równości oraz związaną z tym zmianą w pojmowaniu różnicy. W podejściu postmodernistycznym postuluje się brak roszczeń uniwersalistycznych. Równość aprobująca różnicę polega na inkluzji, a nie jak dotychczas – odseparowaniu odmienności.

Kolejny prelegent, dr hab. Marek Budajczak, przedstawił zebrany ideę edukacji domowej, jej funkcjonowanie w Polsce oraz problemy strukturalne, jakie napotyka.

W dyskusji prof. UAM dr hab. T. Gmerek uznał, że należy dążyć do spłaszczenia struktury społecznej. Dodał, że w jego opinii rolą edukacji w społeczeństwie nie jest służyć jednej grupie, lecz dążenie do spójności społecznej, współpracy i egalitaryzmu (wzorem społeczeństw skandynawskich).

W ostatniej sesji plenarnej dr hab. Beata Dyrda wykazała realny wpływ czynników socjokulturowych i socjoekonomicznych na rozwój zdolności dziecka. Zwróciła uwagę na brak jednolitej definicji „dziecka zdolnego” oraz pomijanie potrzeb zdolnych uczniów w polskiej szkole.

Dr Maciej Bernasiewicz przedstawił wyniki własnego badania, w którym sprawdził, czy nauczyciele stanowią narzędzie reprodukcji kulturowej w rozumieniu P. Bourdieu, tzn. czy w praktyce pedagogicznej wykluczają dzieci pochodzące ze środowisk społecznie wykluczonych oraz wykazał potrzebę położenia większego nacisku na naukę ortopedagogiki w kształceniu nauczycieli.

Dr Jarema Drozdowicz w odpowiedzi na pytanie: „Czy rasa nadal ma znaczenie?”, posługując się przykładami amerykańskimi, udowodnił, że naukowy dyskurs ujęcia rasy nadal nacechowany jest rasistowsko.

Na koniec dr Michał Klichowski referatem, zatytułowanym „Skaterki z Los Angeles – subkultura czy biznes” zwrócił uwagę na przenikanie się praktyk społecznych i zaplanowanych akcji ekonomicznych w społeczeństwie konsumpcyjnym.

Konferencję zakończyła dyskusja o specjalnych potrzebach edukacyjnych, ich diagnozie oraz konieczności stworzenia warunków, by je zaspokajać. Podsumowując dwudniową debatę, w której padło wiele ważnych pytań, prof. UAM dr hab. Tomasz Gmerek zwrócił uwagę na dominację aspektu makroekonomicznego w dyskursie o edukacji. *Za mało jest pedagogiki w edukacji i to stanowi największe zagrożenie* – tymi słowami zakończył dwudniową konferencję poświęconą problemom edukacji i struktury społecznej, której uczestnicy odpowiedzieli na wiele ważnych pytań, ale także postawili wiele nowych.

Katarzyna Śmiałowicz